

Носирєв О. О.
кандидат географічних наук,
доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та фінансів
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Nosyriev O. O.
Ph.D, Associate Professor
Department of International Business and Finance
National technical university
«Kharkiv polytechnical institute»

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛЕЙ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ*

WORLD EXPERIENCE FOR IMPLEMENTATION OF MODELS OF INDUSTRIAL POLICY

Анотація. В статті узагальнено досвід реалізації моделей промислової політики окремих провідних держав світу (США, Великобританії, Франції, Німеччини, Австрії, Японії). Досліджено вплив обраних моделей на соціально-економічний стан досліджуваних країн. Результати узагальнення може бути використано при адаптації зарубіжного досвіду до умов впровадження промислової політики до пріоритетів розвитку вітчизняної економіки. Підкреслено, що розробка національної промислової політики має спиратися на багатий історичний досвід високорозвинутих країн та одночасно виходити з власного минулого й сучасного соціально-економічного і політичного розвитку країни. Виявлено основні проблеми у впровадженні державного регулювання розвитку економіки та промислового сектору в провідних країнах світу з метою використання світового досвіду при можливій інтенсифікації державної промислової політики в Україні.

Ключові слова: промислова політика, державне регулювання, соціально-економічний стан, конкурентоспроможність, стратегічний розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Питання промислової політики як на концептуальному, так й на практичному рівні набули особливої актуальності впродовж останніх років з огляду на переоцінку наслідків світової фінансової кризи, визначення її причин та обґрунтування перспектив подальшого розвитку й розвинених країн, й країн, що розвиваються. Пояснення цьому криється у розробці урядами розвинених країн власного сценарію розвитку, враховуючи кращі практики, причини невдач та можливості формування нової промислової політики. Тема формування та реалізації державної промислової політики України набула особливої важливості у контексті необхідності диверсифікації економіки, підвищення у ній частки високотехнологічних виробництв, створення високопродуктивних робочих місць у традиційних і нових секторах, та в цілому формування інноваційної моделі розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців дослідженню питань промислового розвитку присвячено наукові праці Пельтек Л.В., Амоші О.О., Хаустової В.Є., Зверякова М.І., Булеєва І.П., Вишневського В., Геєця В., Горбуліна В., Кизима М., Кіндзерського Ю.В., Жаліла Я., Ортіної Г.В. та ін. Проте, незважаючи на широке коло досліджень, в межах даної проблематики існує цілий комплекс питань, що потребує подальшого розвитку та дослідження. В основу цього доцільно покласти результати аналізу особливостей та сучасного досвіду впровадження та здійснення промислової політики у розвинутих країнах світу та країнах, що

розвиваються. Такі узагальнені результати сприятимуть адаптації зарубіжного досвіду до умов та пріоритетів розвитку вітчизняної економіки.

Метою дослідження є узагальнення світового досвіду формування державної промислової політики розвинених країн світу щодо диференціації методів та інструментів її реалізації з можливістю врахування світового досвіду при управлінні промисловістю в Україні.

Результати дослідження. Промислова політика завжди сприймалася неоднозначно й науковцями, й практиками. З позицій еволюції поглядів на промислову політику та підходів до її реалізації світовий досвід налічує три великі етапи: 50–60-ті роки – масова індустріалізація, компенсація провалів ринку, захист новостворених галузей, управління держсектором; 70–90-ті роки – домінування з початку 80-х ідеології пріоритету торговельної лібералізації, приватизації, прямих іноземних інвестицій; структурні програми; 2000-ті роки – провали ринку; посилення політичного контексту у здійсненні промислової політики; гнучкість промислової політики, головна увага до інновацій та технологічної модернізації, сприяння розвитку національних інноваційних систем. Підвищення конкурентоспроможності національних виробників є в цей час основною метою державної промислової політики. Незалежно від того, чи є державна промислова політика офіційною стратегією (як у Франції та Японії) або існує «де-факто» (Великобританія, США), вона містить у собі широкий спектр інструментів державного впливу на розвиток промисловості, її структуру (галузеву й регіональну), ефективність підприємницької діяльності [1].

З історії економічної думки відомо, що пошук виходу із стану технічної відсталості країни дозволив німецькому економісту, видатному представникові історичної школи

* Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом № Ф70/17593 Державного фонду фундаментальних досліджень.

Ф. Лісту на початку XIX ст. сформулювати основні принципи проведення промислової політики. Він вважав, що нерозвинутість національної промисловості є небезпечною та згубною для національної економіки, й стверджував, що відсутність розвинутої промисловості веде «до національної слабкості: матеріальної, розумової та політичної» [2].

У 1991 р. промислова політика у роботах П. Кругмана [3] та Р. Райха [4] розглядається як спроба держави сприяти притоку ресурсів в окремі сектори («секторальна політика»), які держава вважає важливими для майбутнього економічного зростання. При цьому професор Школи державного управління імені Дж. Ф. Кеннеді при Гарвардському університеті Р. Райх акцентував увагу на координуючих рисах промислової політики як фінансованої урядом економічної програми, в якій державний й приватний сектори координують свої зусилля при розробці нових технологій та галузей промисловості. Вчений наголошував на тому, що промислова політика має бути там, де існують «провали» ринку [4; 5].

Світовий досвід свідчить, що промислова політика не може бути незалежною від економічного регулювання з боку держави. Отже, промислова політика у вузькому розумінні – це сукупність державних рішень, які б стимулювали впровадження інновацій у корпоративному секторі [6].

У листопаді 1990 року Комісія ЄС у документі «Промислова політика у відкритому і конкурентному економічному середовищі» сформулювала такі основні принципи: держави-учасники ЄС і саме Співтовариство мають подбати про те, щоб процес бажаних структурних зрушень відповідав вимогам ринку й конкуренції, як це передбачене погодженими ринковими умовами; особливим пріоритетом повинен користуватися розвиток

високотехнологічних галузей. Досягнення цієї мети має забезпечуватися проведенням так званої «горизонтальної промислової політики», що не замикається у рамках вузьких галузей, що й набуває всеосяжного характеру. У ст. 130 розділу 1 «Маастрихтського договору» йдеться про створення економічного клімату, що сприяє прояву ініціативи підприємств і співробітництву між ними, й про повне використання можливостей промислової політики у таких областях, як інновації, дослідження й технічний розвиток; участь самого ЄС має бути тільки доповненням національних зусиль й цілком відповідати сформульованим цілям загальноєвропейської промислової політики. В умовах перехідного періоду досвід західних країн по організації управління державним сектором промисловості представляє для України значний інтерес [1].

Західна Європа об'єктивно є основою й історичним центром промислової революції, а отже, ініціатором початку індустріалізації. Протягом тривалого періоду європейські колоніальні держави зосереджували основну частину світового економічного потенціалу, упроваджували нові технології і форми організації праці. Розвиток промисловості відбувався за рахунок виникнення нових центрів в аграрних районах та за рахунок зміни набору провідних галузей і їхньої реорганізації у старопромислових районах. З метрополій координувався процес освоєння світового простору, контролювалися основні транспортні шляхи. Європа започаткувала сучасну індустріалізацію і стала «Багківщиною» промислової політики та досліджень економічного зростання. Зведену таблицю основних інститутів та інструментів реалізації промислової політики в окремих країнах світу представлено у табл. 1:

Таблиця 1

Інститути та інструменти реалізації промислової політики

Країна	Мета	Інститути	Інструменти
Франція	Перехід від політики регулювання промислової структури до інтеграції національної промисловості в ринкове середовище ЄС.	Міністерство промисловості, пошти і зв'язку, міністерство економіки, фінансів і бюджету. Генеральний комісаріат планування (раніше займався п'ятирічними планами, тепер перекваліфікувався в орган по розробці рішень стратегічних проблем, в тому числі промислових). Генеральне управління у науково-технічних досліджень (інноваційна політика).	Зниження значення прямих інструментів промислової політики. Розширення непрямих інструментів - податкової, грошово-кредитної, бюджетної політики для вдосконалення інфраструктури промисловості. Інструменти сприяння експорту - торговельні місії, державне страхування зовнішньоторговельних операцій, пільгове кредитування експортерів.
Німеччина	Підвищення конкурентоспроможності промисловості у цілому, особливо наукомісткого сектору. Денаціоналізація інфраструктурних галузей економіки.	Промислова політика країни - колективна функція міністерства економіки і міністерства фінансів.	Податкова і бюджетна політика для впливу на регіональну інвестиційну політику (земельні податкові надходження, відрахування з федерального бюджету). Інвестиції в наукомісткий сектор. Субсидування стратегічно важливих галузей.
Великобританія	Подальша перебудова структури промисловості, модернізація, лібералізація і зростання конкурентоспроможності. Стримування доступу конкурентів на внутрішні ринки.	Специфіка країни - відсутність загальнонаціонального міністерства промисловості. У Великобританії, Шотландії, Уельсі, Північній Ірландії є свої департаменти у справах промисловості, що зайняті розробкою промислової політики для відповідних територій.	Макроекономічне регулювання зростання промисловості (грошово-кредитна, податкова політика). Заохочення наукомісткого сектору через інноваційну та інвестиційну політику. Митна політика як інструмент захисту вразливих національних виробництв.
США	Офіційно не формулюються. Неофіційно - зростання конкурентоспроможності промисловості, захист внутрішнього ринку і експансія на зовнішні ринки промислових товарів.	Єдиний координуючий промислову політику орган формально відсутній. Децентралізація функцій держрегулювання, розширення повноважень місцевих органів управління.	Непрямі методи: податкова, грошово-кредитна, експортна політика. З власне промислово-політичних інструментів головним чином інноваційна, інвестиційна і структурна (антитрестівська) політика.

Основний принцип сучасної промислової політики як на державному, так й на регіональному рівнях – забезпечити існування глобально конкурентоздатної, інноваційної й ефективної промисловості. З цього приводу заслуговує уваги досвід Франції, у справі підвищення конкурентоспроможності її промисловості. Розвиток промислової політики Франції та її регіонів, започатковано наприкінці 40-х років, коли урядом було прийнято рішення щодо децентралізації промислових підприємств з регіону Парижа на тлі скорочення загальної чисельності населення країни. Проте населення столиці у період з 1880 р. до 1936 р. зросло втричі. Причому рівень зайнятості у паризькому регіоні зріс на 45 %, тоді як на решті території – тільки на 3 %. Серед причин такої адміністративної централізації був недостатній рівень транспортного сполучення між провінціями Франції, оскільки основні шляхи сполучення на той час були побудовані лише у напрямку столиця – провінція – столиця, що призвело до концентрації владних, культурних, фінансових установ і організацій та промислових підприємств саме у Парижі [7].

Державна підтримка виробництва в Німеччині носить комплексний характер. Промислова політика у ФРН спрямована на створення умов для сталого розвитку найперспективніших галузей промисловості. Уряд Німеччини послідовно відмовляється від протекціоністських заходів підтримки промисловості, керуючись принципами соціальної ринкової економіки, відповідно до яких держава обмежується створенням рамкових умов для успішного розвитку промисловості. Також йдеться про створення для підприємств та їхніх працівників умов для чесного та прозорого ведення конкуренції на міжнародних ринках. Пряме державне втручання є винятком і застосовується вкрай рідко. Відповідальність за конкурентоспроможність продукції, що випускається, покладено на самих виробників. Розвиток конкуренції є одним із пріоритетів німецької політики у сфері підтримки промисловості. Сучасна ефективна промислова політика ФРН полягає у створенні передумов для розвитку інновацій та конкурентоспроможного виробництва [8].

Мету сучасної промислової політики Великобританії спрямовано на підвищення конкурентоспроможності і розвиток науково-технічного потенціалу заради досягнення стійких темпів зростання економіки і продуктивності праці. Реалізацією цієї політики займається Міністерство торгівлі і промисловості. Основними задачами цього міністерства є: забезпечення максимального використання можливостей у науково-технічних і технологічних областях, допомога у розвитку підприємництва та інновацій, формування прозорої і ефективної правової бази для регулювання економіки, створення сприятливих ринкових умов для справедливої конкуренції. На державу покладено функцію відстежувати успіхи національної промисловості на світових ринках і визначати сильних перспективних вітчизняних продуцентів, які забезпечуються державною підтримкою. Допомога з боку держави надається на конкурсній основі для реалізації проектів, що відповідають обумовленим критеріям. Використання і ефективність держава контролює з допомогою вибіркового обстежень у ході виконання проектів. Економічні результати оцінюються із залученням консультативних фірм [7].

Державна промислова політика США виступає головним чинником підтримки технологічного лідерства американської промисловості. держава надає змогу галузям і підприємствам американської промисловості проводити модернізацію у формі виведення значної частини активів у країни з дешевими трудовими ресурсами. При цьому на території США залишаються ланки відтворювального

ланцюга, які пов'язані з виробництвом високотехнологічних компонентів і забезпечують залежність партнерів від промисловості США. У той же час розвиток промисловості неможливий без створення нових знань. США є лідерами експорту ліцензій на відкриття, винаходи й новітні розробки. Це призводить до залежності інших країн від США у галузі науки й техніки, лідерства США у сфері конкурентоспроможності. При цьому експорт ліцензій доповнюється вивезенням наукомістких виробництв. У міжнародному розподілі праці державна промислова політика США спрямована на підтримку ролі світової дослідницької лабораторії та випробувального полігону. У США доцільним вважається виробництво тільки унікальних товарів, які через ті або інші причини неможливо виробляти в інших країнах, або товарів, вироблених за новітніми технологіями, які не мають світових аналогів. Наприклад, пріоритет мають наукомісткі та найбільш наукомісткі виробництва (у структурі собівартості наукомістких товарів витрати на НДДКР складають 8–15%, найбільш наукомістких, – більше 20%), що вимагає відповідної політики модернізації галузей і підприємств [9].

У США була розроблена Концепція державної промислової політики, у якій передбачалося, що держава має свідомо планувати структуру виробництва продукції й розподілу інвестицій в промисловості, на відміну від структури, що автоматично утворюється під впливом ринкових сил. Визначивши зразкові показники й структури, уряд має використовувати податкові, зовнішньоекономічні та інші інструменти державного регулювання для реалізації цього завдання [1].

У більшості країн світу застосовується ліберальна активна регіональна промислова політика, яка включає: маркетингову політику, яка досліджує споживачський та інвестиційний попит на різних ринках, визначає динаміку тенденцій промислового виробництва; визначає ринкові ніші, їхні товарні структури; встановлює конкурентоспроможність головних суб'єктів господарювання на внутрішньому й зовнішньому ринках; обґрунтовує пріоритети споживача на різних ринках; інноваційну політику, яка створює наукові розробки для портфеля конкурентоспроможних інновацій з метою здійснення стратегії захоплення ринкових ніш, визначених у рамках маркетингової політики; інвестиційно-структурну політику, що формується на базі попередніх двох політик і є головним елементом регіональної промислової політики, оскільки спрямована на встановлення пріоритетів промислового розвитку регіону, визначення шляхів, методів і механізмів перетворення інновацій на нові конкурентоспроможні підгалузі і виробництва; політику конкуренції, яка охоплює всі стадії регіональної промислової політики і яку можна охарактеризувати як політику формування конкурентоспроможної промисловості регіону [7].

Динаміку росту економіки Японії, її структурну раціональність визначає система державного регулювання. Форми твердого регулювання економічних процесів, що ефективно виконують свою роль у 1970-ті роки, надалі стали менш ефективними. Стало зрозуміло, що з її зростанням й ускладненням економічних структур необхідне більш опосередковане регулювання всіх процесів. При цьому за державою залишається найважливіша функція – макроекономічне управління через бюджетну й податкову політику, створення сприятливих умов функціонування суб'єктів ринку. В основі Концепції формування й реалізації державної промислової політики Японії знаходиться сукупність таких принципів: підтримка національного промислового капіталу у підвищенні його ефективності й конкурентоспроможності; підтримка

високотехнологічних галузей, що є основою підвищення продуктивності праці, доходів й зайнятості, тобто економічного росту в цілому. Подібний підхід забезпечує загальну структурну перебудову при мінімально можливих соціальних витратах: працівники, які вивільняються в галузях, що «звиваються», знаходять собі застосування у нових виробництвах, що розвиваються; спрямованість на забезпечення високої конкурентоспроможності економіки країни не тільки у поточний період, але й у перспективі [1].

Державна промислова політика Австрії формується й реалізується в рамках загальної державної економічної політики. Потрібно відзначити, що під час розвитку уявлення про державну промислову політику Австрія практично відмовилася від секторально-галузевого принципу прямої фінансової підтримки промислових підприємств і втручання держави в їхню діяльність. Причини – високі витрати, низька ефективність, структурний дисбаланс. До речі, одночасно дійшли висновку про недоцільність підтримки нерентабельних безперспективних підприємств і переваги заміщення їх продукції імпортом [1].

Висновки. Стратегічними цілями промислової політики є створення розвинутого індустріального споживчого сектору економіки як необхідної умови мобілізації резервів економічного зростання та подолання структурно-технологічної незбалансованості національного виробництва [10]. Розробка національної промислової політики має, з одного боку, спиратися на багатий історичний досвід високорозвинутих країн, а з іншого – виходити з власного минулого й сучасного соціально-економічного і політичного розвитку країни.

Закордонний досвід реалізації стратегій промислової політики свідчить, що державна політика розвитку реального сектору економіки різниться від країни до країни, проте ключові її елементи мають типовий характер – урахування ринкового фактора як стимулюючої й перетворюючої сили, акцент на додання промисловим структурам адаптивного характеру до навколишнього середовища, надання допомоги промисловості у сферах, де вона не має прямих спонукальних імпульсів до розвитку. В основному державна політика розвитку реального сектору економіки спрямована на розробку й здійснення таких заходів, які б найповніше сприяли підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Ортіна Г.В. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо стратегічного розвитку реального сектору економіки [Електронний ресурс] / Г.В. Ортіна // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2016. – № 3. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1102/>
2. Лист Ф. Национальная система политической экономии. – М.: Европа, 2005. – С. 39.
3. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy / P. Krugman – New York: HarperCollins Publishers, 1991.
4. Reich R. The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism. – New York: Knopf, 1991.
5. Залевська-Шишак А.Д. Світовий досвід формування державної промислової політики / А.Д. Залевська-Шишак, А.П. Дука // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. – 2014. – Вип. 25. – С. 34-41.
6. Зверяков М.І. Промислова політика і механізм її реалізації / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2016. – № 6. – С. 3-18.
7. Пельтек Л.В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми / Л.В. Пельтек. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
8. Морозов В.С. Сучасний механізм регулювання сфери промисловості у ФРН / В.С. Морозов // Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Економіка. – 2013. – Вип. 6. – С. 63-70.
9. Кушнерук А.С. Досвід реалізації державної промислової політики в західних розвинутих країнах / А.С. Кушнерук // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 54-61.
10. Носирев О.О. Напрями вдосконалення механізмів управління промисловими комплексами / О.О. Носирев // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Випуск 6 (06) Ч. 1. – 2016. – С. 56-60.

Анотація. В статтю обобщен опыт реализации моделей промышленной политики отдельных ведущих государств мира (США, Великобритании, Франции, Германии, Австрии, Японии). Исследовано влияние выбранных моделей на социально-экономическое положение исследуемых стран. Результаты обобщения могут быть использованы при адаптации зарубежного опыта к условиям внедрения промышленной политики с приоритетами развития отечественной экономики. Подчеркнуто, что разработка национальной промышленной политики должна опираться на богатый исторический опыт высокоразвитых стран и одновременно выходить из собственного прошлого и настоящего социально-экономического и политического развития страны. Выявлены основные проблемы во внедрении государственного регулирования развития экономики и промышленного сектора в ведущих странах мира с целью использования мирового опыта при возможной интенсификации государственной промышленной политики в Украине.

Ключевые слова: промышленная политика, государственное регулирование, социально-экономическое положение, конкурентоспособность, стратегическое развитие.

Summary. The article summarizes the experience of implementing models of industrial policy of individual leading states of the world (USA, Great Britain, France, Germany, Austria, Japan). The influence of the selected models on the socio-economic situation of the countries studied was studied. The results of generalization can be used when adapting foreign experience to the conditions for implementing industrial policy with priorities for the development of the domestic economy. It is emphasized that the development of a national industrial policy should be based on the rich historical experience of highly developed countries and at the same time emerge from one's own past and the present socio-economic and political development of the country. The main problems in the introduction of state regulation of the development of the economy and the industrial sector in the leading countries of the world are identified with the aim of using world experience with the possible intensification of state industrial policy in Ukraine.

Key words: industrial policy, state regulation, social and economic situation, competitiveness, strategic development.